

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

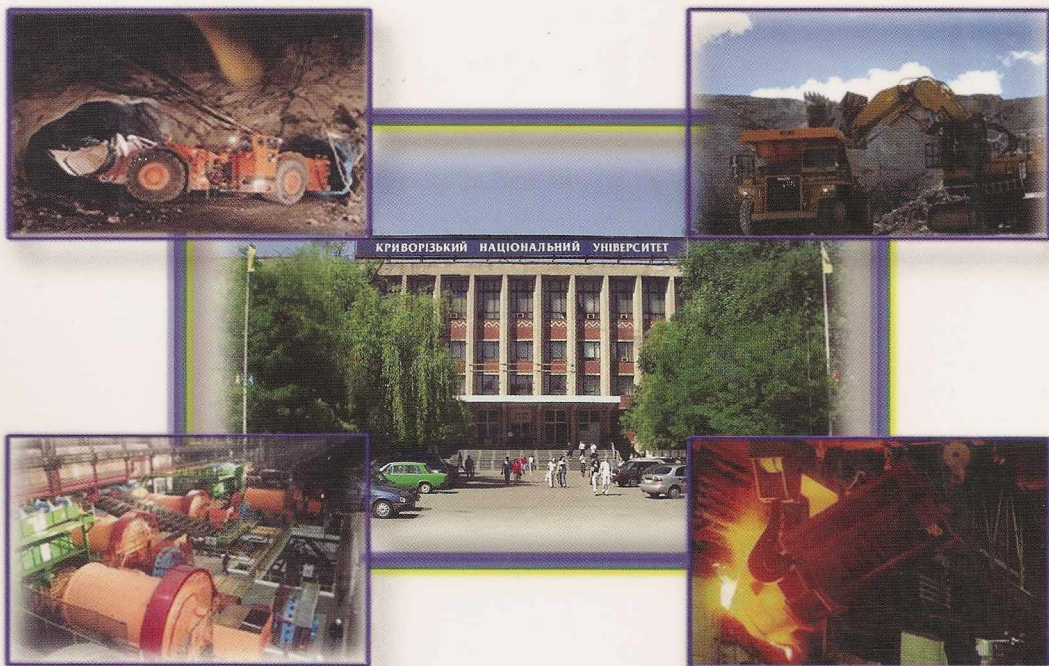
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Том 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 811. 161. 2

В. А. ГОРОДЕЦЬКА,

канд. філол. наук, доцент

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

e-mail: kafedra_movy_kdpu@ukr.net

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ КОНСТАНТ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті досліджено інтерпретацію українськими письменниками сформованих в українській фольклорній традиції світоглядних констант, що відображають тип мислення, свідомості носіїв мови. Проаналізовано мовну картину світу, що представлена в ранніх творах Т. Г. Шевченка. З'ясовано вплив усної народної творчості, зокрема ліричних пісень, на систему етносимволічних знаків у поезіях митця.

Ключові слова: мовна картина світу, етнокультурологічні константи, етнічний символ.

У мові будь-якого народу відображається його світогляд, тип мислення, духовність, культура. Те, як люди сприймали дійсність, закріплено в фольклорній традиції, зокрема в ліричних піснях, де протягом століть формувалися етнокультурологічні концепти, за якими об'єкти поклоніння із рослинного, тваринного світів, навколишнього середовища, побуту набували знакового характеру, а деякі з них стали загально етнічними символами, що згодом закріпилися у свідомості кожного носія мови зокрема і культури в цілому як національні константи. Такі знаки-символи є індивідуальними, неповторними, пов'язаними із мовною картиною світу того чи того народу. Зазначена наукова проблема набула свого висвітлення ще в працях Вільгельма фон Гумбольдта, Олександра Потебні і сьогодні знову переживає своє відродження у розвідках сучасних європейських лінгвістів. Виходячи з цього і спираючись на дослідження українських етносимволів у фольклорі, ми пропонуємо простежити застосування та інтерпретацію знакових елементів культури у творах українських письменників, зокрема у поезіях раннього романтичного періоду творчості Т. Г. Шевченка, де автор широко застосовує традиційні для українського фольклору символи, презентуючи власну мовну картину світу.

Так, Т. Г. Шевченко у ранньому періоді своєї творчості активно використовував загальнонародні константи, які можна представити такими лексико-семантичними групами:

а) лексико-семантична група «Рослинний світ»:

- **верба** – це символ смутку, у поєднанні з калиною – нещасливе беззахисне і часто зламане кохання (*Сонце гріє, вітер віє з поля на долину, Над водою гне з вербою Червону калину*);
- **дуб** символізує сильного чоловіка (*Кругом дуба русалоньки мовчки дожидали*);
- **жито** – символ довгого життя, у літературному контексті – знівечене життя, вічне кохання померлих парубка й дівчини (*Насипали край дороги дві могили в житті*);
- **калина** – символ краси, радості, а також нещасливого зламаною кохання (*Тоді неси мою душу Туди, де мій милий Червоною калиною постав на могилі*);
- **колос** – уособлення долі, фрагментів життя (*В того доля ходить полем, Колоски збирає, А моя десь ледащиця, За морем блукає*);
- **лоза** – нещаслива доля, сирітство (*Піде на шлях подивитись, Поплакати в лози, – Зацебече соловейко – Сохнуть дрібні сльози*);
- **мак** – пишного життя, процвітання, багатство (*Кругом хлопці та дівчата – Як мак процвітає*);
- **ясен** у фольклорі – переважно сильний молодий парубок, козак, у поета – сила, незламність (*І ясен раз у раз скрипів*);
- **осока** – символ смерті (*З осоки коси, бо дівчата*);
- **очерет** – занепад, кінець життя, смерть (*У нас козак в очереті, В очереті, в осоці*);

б) лексико-семантична група «Тваринний світ»:

- **вовк** – символ хижака, підступності, жорстокості, зла (*Біле тіло вовки з'їли, – Така його доля*);
- **гадина** – небезпека, лють, злість (*Коло серця козацького Як гадина в'ється*);
- **голубка** – жінка, вічне кохання, ніжність (*Чого серце, як голубка, День і ніч воркує*);
- **жайворонок** – оновлення життя, стремління до Бога (*Зацебетав жайворонок, угору летючи*);
- **журавлі** – провісник весни, у контексті радість життя проходить з їх відльотом (*А журавлі летять собі Додому ключами, Плаче козак – шляхи биті Заросли теренами*);
- **зозуля** – пророкування долі й життя, провісник, птах без пари, без домівки, знедоленість (*Закувала зозуленька на дубі сидячи*);

- **кінь** – уособлення козака, віщун смерті або для ліричного героя, або передвісник смерті близьких йому людей (*Під ним коник вороненький Насилу ступає*);
- **орел** – хижий сильний птах, символізує вільного чоловіка, козака без дому, рідних, батьківщини (*Прилинь, сизий орле, бо я одинокий Сирота на світі, в чужому краю*);
- **півень** – символ очищення, захисту від зла (*Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів*);
- **пташка** – вільні перелітні тварини, у поезії – відсутність свободи (*Серце в'яне, нудить світлом, Як пташка без волі...*);
- **сич** – хижий зловісний птах, провісник смерті, страшних подій в житті людини (*Сичі в гаю перекликались...*);
- **сокіл** – хижий птах, символізує, як правило, молодого козака (*Чи винен той голуб, що сокіл убив?*);
- **соловей** – сповіщення про радість, процвітання, у контексті гніздо порожнє, родинний затишок, спокій відсутні (*На калині одинокє гніздечко гойдає, – А де ж дівся соловейко? Не питай, не знає*);

в) лексико-семантична група «**Навколишній світ**»:

- **байрак** – символ завершення вільного козацького життя, смерть (*Як ховали козаченька В зеленім байраці*);
- **вітер** – потойбічна магічна сила, прагнення й можливість за його допомоги отримати звістку (*Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш, - Збуди його, заграй ти з ним, Спитай синє море...*);
- **вода** – плинність та незворотність життя (*Тяжко-важко в світі жити сироті без роду: Нема куди прихилиться, – Хоч з гори та в воду*);
- **гай** – спокій, відпочинок, місце зустрічі закоханих (*Послухає, усміхнеться, Піде темним гаєм... Ніби з милим розмовляла...*);
- **дїброва** – ліс, символізує в народних піснях спокій, умиротворення (*Пішла дїбровою руна, Руна гуляє, божжа мова...*);
- **Дніпро, хвиля** – широта, вічна плинність життя, символ України, об'єднання українських земель (*Рече та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, горами хвилю підійма*);
- **долина** – простір, місце проживання (*Засне долина*);
- **дорога** – доля, уособлене життя, долю (*А дівчина спить під дубом При битій дорозі*);
- **Дунай** – символ життя, свободи для козака, порятунку від напастей, шляху до моря (*Чи в бистрім Дунаю коня напова...*);
- **місяць, хмара** – загадковість, об'єкт релігійного поклоніння, таємничість (*І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав...*);
- **море** – безкінечність життя, необмежена воля (*Тече вода в синє море Та не витікає; Шука козак свою долю, А доли немає*);
- **поле** – простір, воля, необмежена свобода (*Сонце гріє, вітер віє З поля на долину*);
- **сонце** – велич, божество, поклоніння великому всесвіту, **могила** – смерть, неволя, **степ** – широта, безмірність, воля (*Нехай би сміялись, та там море грає, Там сонце, там місяць ясніше сія, Там з вітром могила в степу розмовляє...*);

г) лексико-семантична група «**Міфологічні істоти**»:

- **русалка** – жінка-утоплениця, втілення нездійснених, нереалізованих мрій, зла істота (*Може вийшла русалонька Матері шукати...*),
- **відьма** – жінка-чаклунка, потойбічна істота, яка завдає шкоди людям (*Поки відьми ще літають, Поки півні не співвають*),

д) лексико-семантична група «**Предмети**»:

- **перстень** – оберіг, шлюбні обов'язки, несвобода (*Срібний перстень на руці*);
- **човен** – символ досягнення свободи, засіб реалізації мрій, у контексті ліричного героя позбавляють можливості реалізувати прагнення необмеженої волі (*Дивлюся на море, широке, глибоке, Поплив би на той бік – човна не дають*).

Отже, у ранній поезії Т. Г. Шевченка переважають традиційні для українського фольклору етнічні символи, що змальовують прагнення до свободи, волі, родинного щастя, затишку, психологічного спокою, з одного боку, та перешкоди об'єктивного характеру, які унеможливають досягнення цих сподівань, з іншого. Цим і пояснюється насиченість контекстів мотивами смерті, жалоби, неволі, підступності, нещастя.